STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 11819

SHTEYNER VOS FALEN FUN HIMEL

Benjamin Feigenbaum

•

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

שטיינער וואס פאלען פון הימעל

א פאפולערע ערקלעהרונג וועגען מעטעאריטען,

שטערנשנופען און קאמעטען

פערפאסט פון

ב. פ.

פערלאג „פראגרעסס" ווארשא

תרס"א

ШТЕИНЕРЪ ВОСЪ ФАЛЕНЪ ФУНЪ ГИММЕЛЪ

т. е. Падающіе камни съ неба

сочиненіе Б. Ф.

Дозволене Цензурою
Варшава, 15 Февраля1903 г,

װאונדער איבער װאונדער.

פֿרייטאָג, דעם ערשטען אָקטאָבער 1897, איז אין אַלע צייטונגען געשטאַנען פֿאָלגענדע אינטערעסאַנטע נייעס: „לייטענאַנט פּיערי, דער בעריהמטער רייזענדער און פֿאָרשער אין די קאַלטע געגענדען לעבען נאָרד-פּאָל, איז נעכטען צוריקגעקומען מיט זיין שיף „האָופּ" פון יענע געגענדען. ער האָט מיטגעבראַכט דעם גראָסטען הימעל-שטיין פֿון דער וועלט. דער שטיין, וועלכער איז העראָבגעפֿאַלען פֿון הימעל, וועגט ביז 100 טאָן און איז 12 פֿוס לאַנג, 8 פֿוס ברייט און 8 פֿוס הויך. נאָך מיט הונדערט יאָהר צוריק האָבען פֿאָרשונגס-רייזענדע געהאָרט פֿון דיזען מערקווירדיגען שטיין. די איינוואוינער פֿון יענע געגענדען, וואו דיזער שטיין איז הערAבגעפֿאַלען, די עסקימאָסען, האָבען איהם געהאַלטען פֿיר אַ גאָטליכע זאַך. די פֿאָרשער האָבען איהם שוין אַ סך מאָל געוואָלט מיטנעהמען אין די ציוויליזירטע וועלט אַריין, אָבער עס איז געווען צו שווער איהם צו טראַנספּאָרטירען. פּיערי האָט דעם שטיין אויסגעפֿונען מיט 4 יאָהר צוריק און מיט גרויסער מיה איז איהם ענדליך געלונגען איהם אַהערצוברינגען מיט זיין שיף. דער שטיין, וועלכער בעשטעהט פֿון אייזען-שטאָף געמישט מיט אַנדערע שטאָפֿען, וועט שפּעטער אויסגעשטעלט ווערען אין דעם ניו-יאָרקער

שוואם פון נאטורגעשיכטע, וועלכער געפינט זיך אויף דער 72-טער סטרים, צווישען דער 8-טער אונ 9-טער עוועניו. דערוויילע געפינט ער זיך נאך אויפ'ן שיף אונ ווער עס וויל איהם זעהן מוז בעצאהלען 25 סענט."

אויב איהר, לעזער, וועט זיין אין ניו-יארק, וועט איהר דיזען מערקווירדיגען הימלישען שטיין זעהן. אבער וואס קומט הערויס ווען איהר וועט איהם זעהן — וועט איהר דען דאן וויסען זיך צו ערקלערען דאס מערקווירדיגע וואונדער, ווי אזוי פאלט דאס עפעס אזא שטיין הערונטער פון הימעל? פון וואנען? פון וואס?

דאס וועלען מיר אייך דא ערקלערען, פריהער אבער וועלען מיר נאך א ביסעל גענויער בעטראכטען דיזעם נאטור-וואונדער אונ זיין געשיכטע.

* *

*

אין חומש געפינט איהר שוין דערציילט אזא מעשה: „... אונ גאט האט געמאכט קולות אונ א האגעל אונ פייער איז געגאנגען אויף דער ערד, אונ גאט האט געמאכט רעגענען א האגעל איבער'ן לאנד מצרים. אונ עס איז געווען א האגעל אונ א פייער האט געפלאקערט אין מיטען דעם האגעל, זעהר א שטארקער, וואס עס איז נאך ניט געווען אזעלכער אין גאנצען לאנד מצרים, זייט עס איז געווארען א פאלק. אונ דער האגעל האט צוקלאפט אין גאנצען לאנד מצרים אלץ, וואס עס האט זיך געפונען אין פעלד: פון מענשען ביז די בהמות, אונ דאס גראז פון פעלד האט דער האגעל צושלאגען אונ אלע בוימער האט ער צובראכען." (פרשת וארא).

אין ספר יהושע (קאפיטעל י) ווידער שטעהט אזא מעשה: „אונ ווען זיי (די אמוריים) זיינען אנטלאפען פאר די קינדער ישראל, האט

גאָטט אויף זיי הערויפגעוואָרפען גרויסע שטיינער פון הימעל... און עס זיינען פון זיי מעהר געהרג'עט געוואָרען פון די שטיינער, ווי די קינדער ישראל האָבען פון זיי אויסגעהרג'עט.

אַ זאַגע איז ערגעץ דאָ אין די יודישע ספרים (איך געדענק ניט איבער וואו — איך גלויב אין „אבקת רוכל") אַ זעלכע:

דער האַגעל אין מצרים איז אויך געווען אַ האַגעל פון שטיינער, און ווען גאָטט האָט געמאַכט דער האַגעל זאָל אויפהערען, דערהאָרענדיג משה רבינו'ס געבעט, זיינען די שטיינער, וואָס זיינען שוין געווען אין וועג הערָאבצופאַלען, געבליבען הענגען אין לופטען, און זיי וועלען אַזוי הענגען ביז משיח וועט קומען. אין משיח'ס צייטען וועלען די דאָזיגע האַגעל-שטיינער הערָאבפאַלען, אַזוי ווי ביי דער מלחמה פון די אמוריים, און וועלען צושלאָגען די מחנות פון גוג ומגוג, וואָס וועלען מלחמה האַלטען מיט משיח'ן —.

וועגען שטיינער-האַגלען געפינט מען אויך בעשרייבונגען ביי פערשיעדענע פעלקער פון די עלטסטע צייטען.

אין אַלטע ביכער פון די כינעזער געפינט מען בעשרייבונגען פון 16 אַזעלכע שטיינער-האַגלען, וועלכע זיינען געפאַלען פון יאָהר 644 פאַר דער קריסטליכער צייט-רעכנונג ביז דעם יאָהר 333 נאָך קריסטוס'ס געבורט.

פלוטאַרך, דער גריעכישער היסטאָריקער פון פאַר איבער 2000 יאָהר, שרייבט אין זיין בוך וועגען אַ גרויסען שטיין, וואָס איז הערָאבגעפאַלען פון הימעל אין גריעכענלאַנד, ניט ווייט פון דער שטאָדט טהעבען, אין יאָהר 465 פאַר דער קריסטליכער צייט-רעכנונג (מיט 2362 יאָהר צוריק). דער שטיין, שרייבט פלוטאַרך, איז געווען אַזוי גרויס, ווי צוויי מיהל-שטיינער און אַזוי שווער, ווי אַן אָנגעלאַדעוועטער וואָגען. אויך די פאַרצייטיגע רוימישע שרייבער, ווי פליניוס, דערצעהלען פון אַזעלכע שטיינער-האַגלען.

אין יאהר 823 איז געווען אין זאקסען א שרעקליכער שטיינער-האגעל מיט פייער, וועלכער האט געטוידטעט מענשען אונ בהמות אונ פערברענט 35 דארפער.

דעם 7-טען נאוועמבער 1492 איז געווען א:א שטיינער-האגעל אין דער שטאדט עלזיסהיים, אין עלזאס. אין מיטען העלען טאג איז דעמאלט געווארען א שרעקליכער דונער אונ א געוואלדיג-גרויסער שטיין, וועלכער האט געוואויגען ביז 270 פונט, איז הערא בגעפאלען אין פעלד מיט א געוואלדיגער קראכט אונ איז אריינגעגראבען געווארען טיעף אין ד'ערד. דער קייזער מאקסימיליאן האט געלאזט דעם שטיין אויסגראבען, האט אויסגעקריצט אין איהם ווארטער פיר א'ן אנדענקונג אונ האט איהם געלאזען אוועקלעגען אלס א הייליגקייט אין די קירכע פון יענער שטאדט, וואו ער ליעגט נאך ביז היינטיגען טאג — פונקט אזוי ווי דיווילדע עסקימאסען האבען געהאלטען דעם שטין, וואס פיערי האט געבראכט, פיר א גאטליכע זאך.

אין יאהר 1510 זיינען אין דער שטאדט פאדוא 1200 שטיינער הערא בגעפאלען ביי אזא שטיינער-האגעל; איינער פון זיי האט געוואויגען 160 פונט.

אין יאהר 1646 איז אין דער שטאדט קאפענהאגען (דענעמארק) געווען א רעגען פון שוועבעל (אזוי ווי אין סדום!) אונ אין 1658 איז געווען אזא זאך אין מאנספעלד.

מען קען זיך פארשטעלען, וואס די מענשען אין יענע פינסטערע פאנאטישע צייטען האבען געקענט טראכטען וועגען דיזע ערשיינונג!

אין סוף פון פארינען יאהר-הונדערט, ווען דער מענשליכער פערשטאנד האט זיך אנגעהויבען אויפצוכאפען פון זיין טויזענד-יאהריגען רעליגיעזען שלאף, האבען די פארשער געמיינט, אז די גאנצע געשיכטע מיט די שטיינער-האגלען איז נאר א בבא מעשה,

און ווען דער נאטור-פארשער דיאט האט אמאל פאר די געלעהרטע פון דער פאריזער אקאדעמיע געוואלט זאגען זיין מיינונג פון וואגען די שטיינער-האגלען קומען, האבען די געלעהרטע זיך איינע די אנדערע אנגעקוקט מיט פערוואונדערונג און דער פרעזידענט האט ענדליך אונטערבראכען די רעדע פון דעם געלעהרטען דיאט מיט דער בעמערקונג, אז עס איז א חרפה פאר א פערזאמלונג פון אזעלכע געלעהרטע נאטור-פארשער צו רעדען וועגען אזעלכע נארישע בבא-מעשיות, וועלכע שטאמען ניט מעהר ווי פון דעם פאלקס אבערגלויבען.

אין יאהר 1790 האט מען אפילו בעריכטעט, אז דעם 24-טען יולי איז געוועזען אזא שטיינער-האגעל אין פראנקרייך גופא. די פאריזער אקאדעמיע האט אוועקגעשיקט א פארשער אויף דעם פלאץ צו זעהן, וואס דארט איז, אבער ער האט דאס מאל נאך געבראכט אן ענטפער, אז עס זעהט איהם אויס, דאס די גאנצע מעשה איז א ליגען.

דאס איז א ביישפיעל פון דעם גאנג פון דער פרייער פארשונג אין אלע זאכען: אין אנהייב האבען די פרייע דענקער קורץ און שארף אבגעפערטיגט אלע פונקטען פון די אמונות — זיי האבען געזאגט, עס איז שקר וכזב, עס איז אויסגעטראכט, און פערטיג.

ניט אזוי אבער דענקען היינט די ענטוויקעלטע פרייע פארשער. היינט ווייס מען, אז קיין זאך קען ניט זיין אויסגעטראכט גאר אהן א פאר-וואס. אז אויסגעטראכט, מוז דאס אויך קומען פון עפעס, מוז זיין אן אורזאכע דער-צו, און די וויסענשאפט זוכט היינט — און געפינט — די ערנסטע אורזאכען פון אלע פערצייטיגע גלויבערייען.

און דיזער גם, פון די שטיינער-האגלען, איז אויך גאר ניט אויסגעטראכט. געוויס, די איבערנאטירליכע ערקלערונג דערפון, דער גלויבען, אז דאס איז געטליכעס, איז — אויך ניט, אויס-

געטראַכט, נאָר — די נאַטירליכע ערקלערונג, וואָס די אונזויסענדע מענשהייט אין איהרע קינדער-יאָהרען האָט זיך געמוזט געבען אויף אַזעלכע זאַכען. אָבער אַז דער פאַקט אַליין, דאָס שטיינער פאַלען טאַקי „פון הימעל", איז אמת, זיינען די פריזע פאָרשער צום ערשטען מאָל דערגאַנגען אין יאָהר 1798. דעמאָלט איז אין פראַנקרייך ווידער ערגעץ געווען אַזאַ שטיינער-האָגעל און מען האָט שוין געבראַכט איינעם פון די שטיינער צום גרויסען פראַנצויזישען נאַטור-פאָרשער לאַפלאַס. דאָ האָט שוין דער גרויסער פאָרשער געזעהען, אַז די מעשה איז פאָרט אמת און ער האָט זיך שוין געבראָכען דעם קאָפּ אויסצוגעפינען אַן ערקלערונג, פון וואַנען דאָס קען קומען. ער האָט זיך אָבער אַנדערש ניט געוואוסט צו ערקלערען, נאָר אַז דער פייער-שפייענדער באַרג וועזוּפּיוס, פון איטאַליען, האָט דעם שטיין הערויס-געוואָרפען פון זיך און מיט דעם געוואַלדיגען אימפעט פון דעם שלײַדער איז דער שטיין פערפלויגען אַזש ביז פראַנקרייך.

דעם 16-טען אַפּריל 1803, אין אַ שאָנעם העלען טאָג, האָט זיך פּלוצלינג אויפ'ן הימעל אין דער געגענד נאָרמאַנדיע, פראַנקרייך, באַוויזען אַ קליינע דיקע חמאַרע. די חמאַרע האָט זיך אויסגעבריים, און פּלוצלינג האָט אָנגעהויבען געוואַלדיג צו דונערן און צו בליצען, אַזוי שטאַרק, אַז פייער איז געפלויגען פון הימעל. דערנאָך האָט זיך גענומען שיטען אַ האָגעל פון שטיינער אויף אַ שטרעקע פון אַן ערך אַ האַלבע מייל אַרום. מאַנכע פון די שטיינער זיינען געווען גאַנץ קליינע, מאַנכע האָבען אָבער געוואויגען צו עטליכע פונט; זיי זיינען אַלע געווען שוואַרצע שטיקלאַך שטיין, ווי צושפּאָלטענע, מיט געלבליכע פלעקען, אַזוי ווי זשאַווער פון אייזען. אויך זיינען געווען אין זיי פערמישט שטיקלאַך אייזען און מאַגנעט.

דאָ איז שוין קיין שום ספק ניט געווען, אַז די שטיינער פאַלען טאַקי הערונטער פון אויבען. אָבער די ערקלערונג, וואָס די פאָרשער

האבען דעמאלט געגעבען וועגען דעם, איז אויך געווען וועהר שוואך, זיי האבען געזאגט, אז אויף דער לבנה זיינען מסתמא דא וואולקאנען (פייער-שפייענדע בארג) אונ דיזע שטיינער קומען פון דער לאווא (געשמאלצענעם שטאף) וואס די וואולקאנען פון דער לבנה ווארפען פון זיך הערויס.

לויט דיזער ערקלערונג האט מען זיך געמוזט פארשטעלען, אז די וואולקאנען אויף דער לבנה שליידערן הערויס זייער אינהאלט מיט אזא אונגעוועהנליכע קראפט, וועלכע איז דא, אויף דער ערד, גאר ניט בעקאנט, — ווארום אז ניט, וואלט דאס, וואס עס שפריצט הערויס פון די בארג אויף דער לבנה, ניט געקענט הערא־פאלען אויף דער ערד, וויל דאס וואלט זיך געפונען אויסערהאלב דעם גרענעץ, ביז ווי וויט די אנציעהונגסקראפט פון דער ערד גרייכט, אונ וואס נאך איהםווירקט שוין די אנציעהונגסקראפט פון דער לבנה אליין. אויב זאכען פון דער לבנה וואלטען געקענט „הערא־פאלען“ אויף דער ערד, דאן האבען זאכען פון דער ערד געבריכט „הערא־צופאלען“ אדער „הערויפצופאלען“ אויף דער זונן אדער אנדערע פלאנעטען, וואס זיינען גרעסער פון דער ערד אונ האבען אויף איהר א'ן אנציעהונגס-קראפט. די אורזאך אבער, פאר וואס מיר אלע פאלען ניט „הערא“ אדער „הערויף“ אויף אנדערע פלאנעטען, וואס זיינען גרעסער ווי די ערד, איז, וויל דא, אויף דער ערד אין א געוויסע וויטקייט הערום איהר, דאס הייסט לעבען איהר, איז די אנציעהונגס-קראפט פון דער ערד שטארקער ווי די אנציעהונגס-קראפט פון וויטע פלאנעטען. הייגט איז דאך דאס זעלביגע אויך מיט דער לאווא, וואס די וואולקאנען אויף דער לבנה ווארפען הערויס פון זיך: זיי מוזען צוריקפאלען אויף דער לבנה אונ ניט אויף דער ערד, סיידען ווען די קראפט פון דעם שליידער זאל זיין אזוי מייסער-געוועהנליך מאכטיג, דאס זיי זאלען געשליידערט ווערן אזוי

ביז דארט, וואו די לבנה'ס אנציעהונגס-קראפט דערגרייכט שוין ניט און וואו עס הייבט זיך שוין אן די אנציעהונגס-קראפט פון דער ערד. דא, אויף אונזער ערד, ווייסען מיר ניט פון אזא שרעקליכער שליידער-קראפט. ווען מען זאל אפילו מיט דעם מאכטיגסטען קאנאן פון דער וועלט שיסען א קוגעל אוועק פון דער ערד, וועט דער קוגעל אלץ צוריקפאלען אויף דער ערד, און ניט אויף קיין אנדערן פלאנעט, ווייל מען קען איהם קיין מאל ניט אוועקשיסען אזוי ווייט פון דער ערד, דאס די ערד זאל שוין פערליערען איהר אנציעהונגס-קראפט אויף איהם.

● ●

●

דאך, די אונערמידליכע פארשונג האט ענדליך פארט אויסגעפונען די וואהרהייט וועגען די וואונדער מיט די שטיינער-האגלען און דעם פייער און שוועבעל און מעך, וואס פאלט „פון הימעל.“

דער וועג, ווי אזוי מען האט דאס אויסגעפונען, ווייזט אונז דייטליך, ווי ווילד-נאריש די יעניגע „אפיקורסים“ זיינען, וועלכע מאכען חוזק פון די פארצייטיגע, פאר וואס זיי האבען ניט פארשטאנען, וואס מען פערשטעהט היינט. מיר זעהען פון דעם, או לויט די פארצייטיגע אומשטענדען איז אבסאלוט אונמעגליך געווען אין פיעל זאכען צו דערגעהן דאס, וואס מען דערגעהט היינט.

פארצייטען, ווען עס זיינען נאך ניט געווען קיין טעלעגראפען און אפילו ניט קיין שום אנדערע פערבינדונגען פון ווייטע לאנדער איינע מיט די אנדערע, האט יעדער פארשער נאר געקענט וויסען פון די נאטור-וואונדער, וואס קומען פאר אין זיין אייגענעם ווינקעל. ער האט אבער אויף קיין פאל ניט געקענט האבען קיין איבערזיכט איבער די נאטור-פאסירונגען פון אלע עקען פון דער וועלט! נו,

זיינען אָבער דאָ אַ סך נאַטור-פּאַסירונגען, וועלכע עס איז אונמעגליך צו פֿערשטעהן, ווען מען זעהט זיי נאָר פֿון איין זייט.

מיר ווילען דאָס ערקלערען מיט אַ גאַנץ איינפֿאַכען משל: נעהמט עפּעס אַ זאַך, אַ שטיק טאָוועל למשל, און פֿערשטעלט דערמיט אַ העלפֿט פֿון דער ברייט פֿון דיזע שורות, וועלכע איהר לייענט איצט דאָ, און דאַן נעהמט דאָס לייענען, לייענענדיג נאָר די האַלבע שורות, וואָס זיינען אויפֿגעדעקט: איהר וועט זעהען, אַז עס וועט זיך ניט קלעפּען אַ וואָרט צו אַ וואָרט און עס וועט אויסקוקען ווי קמעות-לשון. שטעלט-זשע זיך פֿאָר, אַז איהר געפֿינט אַזאַ האַלבע בלאַטטעל שמות און איהר ווייסט גאָר ניט, אַז נאָך אַ האַלבע איז דערפֿון אָבגעריסען — איז דאָס מעגליך, אַז איהר זאָלט דערגעהן אויף גאַנץ ריכטיג וואָס דער אינהאַלט פֿון דעם בלאַטטעל מיינט? געוויס ניט! איהר וועט מוזען אויסטראַכטען אַלערליי פירושים, השערות, ווי אַזוי צו צוקלעבען אַ וואָרט צו אַ וואָרט, און דעם אמת וועט איהר קיינמאָל ניט טרעפֿען. ווען וועט איהר וויסען דעם ריכטיגען אמת? ווען איהר וועט געפֿינען דאָס אַנדערע האַלבע בלאַטטעל און עס צושטוקעווען צום ערשטען און לייענען ביידע האַלבע צוזאַמען כסדר.

אַזוי, איידער מען האָט געהאַט פֿערבינדונגען צווישען אַלע געגענדען פֿון דער וועלט און מען האָט נאָך ניט געקענט צוזאַמענ-שטוקעווען די נאַטור-ערשיינונגען, וואָס מען זעהט פּאַסירען אין איין ווינקעל פֿון דער ערד, מיט די נאַטור-פּאַסירונגען פֿון אַנדערע ווינקלען, זיינען מאַנכע ערשיינונגען פֿון דער נאַטור פֿיר דעם פֿאָרשער פֿון יעדען ווינקעל געוועזען ווי אַן אָבגעריסענעם שטיקעל פֿון אַ גאַנצען קאַפּיטעל פֿון אַ בוך: עס איז אונמעגליך געוועזען ער זאָל וויסען הערויסצולעזען דעם ריכטיגען זין — און אַזאַ פֿאַל איז געוועזען מיט די שטיינער-האַגלען:

אַנשטאַט זעלטענע צופֿאַלע, נסים מן השמים, זיינען דאָס

גאר אין אמת'ן — ווי עס איז שוין היינט קיין צווייפעל ניט — טהיילען פון גאנץ רעגעלמאסיגע ערשיינונגען „אויפ'ן הימעל", וועלכע קומען פאר אזוי רעגעלמאסיג, ווי דער גאנג פון דער לבנה אלע חודש. אבער פון דיזער רעגעלמאסיגקייט איז אבסאלוט אונמעגליך געוועזן צו דערגעהן, אזוי לאנג ווי א פארשער האט ניט געקענט זעהן מעהר אונ וויסען פון מעהר ווי פון אזעלכע האגלען, וואס קומען פאר אויף איין קליינעם טהייל פון דער וועלט; אויף איינעם אונ דעם זעלבינען ארט קומט אזא שטיינער-האגעל טאקע נאר פאר גאר ניט רעגעלמאסיג, איין מאל אין הונדערטער, אדער אפשר אין טויזענדער יאהרען, אונ נאטירליך מוז מען דאס בעטראכטען אלס א זעלטענע אונרעגעלמאסיגע „צופאליגע" ערשיינונג, אלס א וואונדער א נס מן השמים, אונ מען קען ניט וויסען, מיט וועלכע אומשטאנדען זיי אין פערבינדונג צו בריינגען. מען קען עס איבערהויפט גאר ניט אויספארשען, ווען מען זעהט עס אזוי זעלטען. אבער איבער דער גאנצער וועלט בכלל איז אזא שטיינער-האגעל גאר קיין נייעס ניט; עס קומט פאר זעהר, זעהר אפט, ווען ניט אויף דעם ארט, איז אויף א'ן אנדער ארט: אונ זינט דורך די היינטיגע פערבינדונגען פון אלע עקען פון דער וועלט איינע מיט דער אנדערע, דורך די אייזענבאהנען, דאמפף-שיפען אונ טעלעגראפען, איז מעגליך געווארען, אז א פארשער זאל וויסען אלע אזעלכע ערשיינונגען איבער דער גאנצער וועלט, האט מען ערשט געקראגען די מעגליכקייט צו בעטראכטען, אין וועלכע צייטען פון יאהר אונ אין פערבינדונג מיט וועלכע אסטראנאמישע ערשיינונגען דאס קומט געוועהנליך פאר; מען האט געקענט אויסגעפינען די רעגעלמאסיגקייט דערפון אונ עס האט זיך ערשט געעפענט א וועג צום ריכטיגען אמת וועגען דעם.

דורך די פערקעהרס-פערבינדונגען פון די לעצטע צייטען איז מען דערגאנגען אין א גאנץ קורצע צייט פון מעהר שטיינער-האגלען.

ווי מען האט געוואוסט פריהער אין טויזענדער יאהרען. אנשטאט וואס פריהער פלעגט דאס ווערען פערשריעבען אין דער געשיכטע, אלס א זעלטענער נס, א פאל וואס איז נאך ניט געהערט געווארען, הערט מען היינט דערפון יעדעס יאהר. און די שטיינער, וואס מען זעהט פאלען פון הימעל, זיינען נאך גראסער ווי די, וועגען וועלכע עס שטעהט בעשריעבען אין די אלטע, פארצייטיגע ביכער.

לעבען דער שטאדט קראסנאיארסק, אין סיביר, האט דער נאטור-פארשער פאללאס געפונען אזא האגעל-שטיין פון זעכצעהן הונדערט פונט. לעבען טהארן (דייטשלאנד) האט מען געפונען איינגעגראבען אין ד'ערד אזא שטיין פון 20 טויזענד פונט. אין דעם מוזעאום פון יעיל קאלעדזש, אין ניו הייווען, ליעגען מעהר ווי הונדערט אזעלכע האגעל-שטיינער, איינער פון זיי וועגט 1655 פונט. זיי קומען פון א שטיינער-האגעל וואס איז געווען אין טעקסאס אין יאהר 1808. אין דער קעניגליכער אקאדעמיע אין שטאקהאלם (שוועדען) ליעגען עטליכע-און-צוואנציג אזעלכע שטיינער; זיי קומען פון א שטיינער-האגעל, וואס איז געווען אין יאהר 1871 אויפ'ן מזרח-זייטיגען ברעג פון גרענלאנד. איינער פון די שטיינער איז גרויס 42 קוואדראט פוס און וועגט 50 טויזענד פונט.

דער שרייבער פון דיעזען ארטיקעל האט געזעהען אין בריטיש מוזעאום אין לאנדאן אזא שטיין פון 12,000 פונט. אין דעם פעטערסבורגער מוזעאום ליעגט אזא שטיין פון 1680 פונט. מען האט איהם געפונען אין סיביר אין יאהר 1872.

ערשט אין יאהר 1875, דעם 12-טען פעברואר, איז געווען א געוואלדיגער שטיינער-האגעל אין איאווא (א שטאאט פון די פעראייניגטע שטאאטען). עס זיינען העראבגעפאלען שטיינער פון 500 פונט.

אין אלגעמיין איז היינט אויסגערעכענט, אז יעדעס יאהר

קומען פאָר אויף דער גאַנצער וועלט ביז 700 שטיינער-האָגלען, און עס פאַלען וועניגסטענס ביז 5000 שטיינער פון הימעל. טאָגבע מאָל טרעפט זאָגאָר, אַז עס פאַלען ביז 2—3 טויזענד שטיינער אויף אַ פּלאַץ פון עטליכע אַקערס.

ווי איהר זעהט, איז דאָס שוין אויס זעלטענער נס. דיזע שטיינער ווערען היינט אָנגערופען מעטעאָר-שטיינער, אָדער מעטע-אָריטען, אָדער אערָאָליטען (לופט-שטיינער).

עס טרעפט אויך, אַז עס רעגענט אַ מאָל מיט צושמאָלצענעם אייזען.

* *

*

ביי די מענשען, וואָס שטעהען נאָך אויף אַ ניעדעריגער שטופע פון ענטוויקלונג, הערט אַ וואונדער אויף צו זיין אַ וואונדער, ווען עס הערט אויף צו זיין אַ זעלטענהייט, און די האַרבע קשיא „וואָס איז דאָס אַזעלכעס?" פאַלט ביי אַזעלכע מענשען דאָן שוין אַ וועג.

ווען אַ פאָלק וואָלט זיך געפונען אויף אַ׳ן אָרט, וואו עס פאַלט קיין מאָל ניט קיין שנעע און עס וואָלט ביי זיי איין מאָל הערָאָב-געפאַלען אַ שנעע, וואָלטען זיי געפאַלען אויפ׳ן פנים פאַר מורא און אויסגעשריען „שטיקער אייז פאַלען פון הימעל!" און עס וואָלט זיך ביי זיי אין דער פאַנטאַזיע געבילדעט אַ גלויבען אויף דעם פונדאַמענט פון דיזען נס. ווען אָבער אַזאַ וואונדער פאַסירט אָפט, איז דאָס גאָרניט.

פיר דעם דאָנקענדען גלייבען פאַרשטאַנד איז דאָס נאַטירליך זעהר קרום. אדרבה, דאַכט זיך, אריב ווען אַ זאַך פאַסירט איין מאָל זעלטען, איז דאָס אַ וואונדער און ווייזט אויף אַ פערבאָרגענעם

מאכטיגען וועלט-פיהרער, בעוויזט דאך עס נאך מעהר זיין מאכט, ווען דאס פאסירט אפט אונ א סך מאל.

אבער אויף די ניעדעריגע שטופע פון דער מענשליכער ענטוויקלונג, האט דער גראדער פערשטאנד וועניג צו בעפעהלען. די גאנצע הערשאפט האט דאס געפיהל, די שוואכקייטען פון דעם מענשען, אונ דיזע מאכען דעם מענשען נאר זיך וואונדערן איבער גאנץ זעלטענע פאסירונגען.

אלזא, פיר דיזען ניעדעריגען צושטאנד פון גייסט איז דער פאקט, דאס די שטיינער-האגלען זיינען גאר קיין חידוש נים, שוין געננג עס זאל שוין אלעס רעכט זיין.

גאנץ אנדערש איז דאס אבער פיר דעם פארשטענדען גראדען פערשטאנד: פיר איהם איז דאס, וואס א זאך פאסירט אפט, נאך נים קיין אבשטעל אין דער פראגע: „פון וואנען קומט דאס?" עס איז גאר א שליסעל צו דער אויפלעזונג פון דעם רעטהענים, וועיל, ווי געזאגט, ווען א זאך פאסירט אפט, האט מען א געלעגענהייט זיך גוט צוצוקוקען צו איהר אונ אויסצוגעפינען מיט וואס זי הענגט צוזאמען אונ וואס איהר אורזאך קען זיין.

אונ אזוי איז דאס געוועזען מיט די שטיינער-האגלען אויך, ווי מיר וועלען ערקלערען אין צווייטען קאפיטעל.

II.

פייעריגע פילקעס אויפ'ן הימעל. — שטערנשיסעריי. — שטערן פאלען פון הימעל.

איידער מיר וועלען צוקומען צו דער ערקלערונג, פון וואנען די שטיינער פאלען פון „הימעל", מוזען מיר וועניגסטענס עטוואס

בעשרייבען פערשיעדענע סצענעס, וואס בעווייזען זיך מאנכמאל אויפ'ן הימעל; דען דורך דעם, וואס מען האט די לעצטע צייט אויסגעפונען, או מאנכע פון זיי זעהט מען פונקט אין דער צייט, ווען שטיינער פאלען הערונטער, איז מען דערגאנגען, פון וואנען די שטיינער פאלען.

מאנכע פון אונזערע לעזער האבען אפשר שוין אמאל געזעהען, ווי עס בעווייזט זיך „אויפ'ן הימעל" א וואונדערליך שעהנע פייעריגע פילקע, וואס לייכט אזוי העל און גלאנצענד, ווי א'ן עלעקטרישעס ליכט.

אזעלכע פייעריגע פילקעס, אדער „פייער-קוגלען" — ווי מען רופט דאס אין די בעשרייבונגען — זעהט מען פון פערשיעדענע גרויס. אמאל זעהט אזא פייער-קוגעל אויס אזוי גרויס ווי א'ן איי, אמאל ווי א'ן עפעל, און מאנכמאל ווי די לבנה. עס טרעפט מאנכמאל, אז אזעלכע פייער-קוגלען בלישטשען אזוי שעהן און אזוי העל, אז ווען דאס בעווייזט זיך ביי נאכט, ווערט דערפון אזוי ליכטיג, ווי אין מיטען טאג.

געוועהנליך זעהט מען דיזע פייער-קוגלען פליהען מיט א שרעקליכער געשווינדקייט, און אויפ'ן וועג, וואו זיי לויפען דורך, לאזען זיי איבער נאך זיך ווי א פייעריגען עק, וועלכער צוציעהט זיך ווי א וואלקען פון פייער און צוגעהט זיך ענדליך ווי א וואלקען. די קוגעל אליין ווערט אפט צושפרונגען און זי צופליעהט אין שטיקער פייער פון אלע זייטען.

מאנכמאל טרעפט זיך, אז ווען די קוגעל ווערט צושפרונגען, הערט זיך א שרעקליכער טראסק, אזוי ווי הונדערט הארמאטען וואלטען אויסגעשאסען, און ווי מען האט אין די לעצטע צייט ענטדעקט, געפינט מען הערונטערגעפאלענע שטיינער אויף דער ערד, נאכדעם ווי אזא פייער-קוגעל ווערט צושפרונגען.

דער בעריהמטער נאַטור-פֿאָרשער אַלעקסאַנדער פֿאָן הומבאָלדט דערצעהלט, אַז ער האָט אַמאָל געזעהען אין מיטען העלען טאָג אַ פֿייער-קוגעל, וועלכע האָט אַזוי פּראַכטפֿאָלל געבלישטשעט, אַז זי האָט פֿערשיינט דעם פֿאָרשער'ס צימער.

אין יאָהר 1857, דעם 15-טען פֿעברואַר, האָט מען אין דער שטאָדט מינסטער געזעהען אַזאַ בלישטשענדע פֿייער-קוגעל אויפֿ'ן הימעל אין מיטען העלען טאָג און נאָך עטליכע מינוטען איז זי צו-שפּרונגען געוואָרען און אַ שטאַרקער טראַסק האָט זיך געהערט אין שטאָדט.

אין יאָהר 1868 זיינען די איינוואוינער פֿון דער שטאָדט פּולטוסק (וואַרשאַו. גוב.), איבערראַשט געוואָרען פֿון אַ שרעקליכען שטורמישען שטיינער-האָגעל, וועלכער האָט געמאַכט אַ רעש, אַזוי, ווי די שטאָדט וואָלט באָמבאַרדירט געוואָרען. טויזענדער שטיינער זיינען אויף די שטאָדט העראַבגעשליידערט געוואָרען. קיין פֿייער-קוגעל אויפֿ'ן הימעל האָט מען דאָרט ניט געזעהען. דערפֿאַר אָבער האָט מען אין דעם זעלביגען אָבענד געזעהען אין ברעסלוי אַזוי ווי אַ גאַנצען ים מיט פֿייער, וועלכער האָט מערקווירדיג העל און בריליאַנט געבלישטשעט.

די לעזער, וואָס לעזען טאָגליכע ציימונגען, וועלען זיך ערינערן, אַז ערשט פֿאַר אונגעפֿעהר אַ יאָהר-פֿיער האָט מען גע-מעלדעט וועגען אַ וואונדער-שאָנער פֿייער-קוגעל, וואָס מען האָט געזעהן אין פֿערשיעדענע אָרטער אין ניו דזשערזי און אין ניו יאָרק הערום דעם טייך האָדסאָן.

ווענן די פֿאָרשער האָבען נאָכגעזוכט אין אַלטע ביכער, האָבען זיי געפֿונען, אַז אַזעלכע פֿייער-קוגלען — היינט רופֿט מען זיי „קאָמעטען" — האָט מען געזעהען אין אַלע צייטען, זינט מענשען

געדאַנקען. דריי אַזעלכע פייער-קוגלען געפינט מען בעשריבען אין ביכער פון נאָך פאַר דער קריסטליכער צייט-רעכנונג. נאָכהער געפינט מען בעשריבען פיעלע אַזעלכע ערשיינונגען אין יעדען יאָהר-הונדערט. אין 4-טען יאָהר-הונדערט געפינט מען בעשריבען 17, אין 6-טען — 20, אין 10-טען — 29, אין 17-טען — 39 אין 18-טען — איבער 100 און אין 19-טען יאָהר-הונדערט האָט מען אין דורכשניט יעדען חודש געזעהען ערגעץ אַזאַ פייער-קוגעל, ניט וויל היינט בעווייזען זיך טאַקי מעהר אַזעלכע ערשיינונגען, נאָר וויל היינט ווייס מען פון אַלע ערשיינונגען אַזעלכע, וועלכע מען זעהט אין אַלע עקען פון דער וועלט, צוליעב די לייכטע פערבינדונגען, וואָס מען האָט היינט — ווי מיר האָבען שוין אין פאָריגען קאַפּיטעל בעמערקט.

*

*

אין די אַלטע צייטען פלעגט מען נאַטירליך מיינען, אַז די דאָזיגע פייעריגע פילקעס זיינען צייכענס, וואָס קומען אָנזאָגען שלעכטע בשורות. נאָר פאַנאַטישע מענשען פלעגען זיך איינרעדען, אַז דאָס פליהען שדים, רוחות אין דער לופטען. עס איז צו שטוינען וואָסערע נאַרישע געשיכטען עס זיינען דערצעהלט געוואָרען וועגען דיזע נאַטור-וואונדער! קליגערע האָבען געמיינט, אַז דאָס ווערען שטערן צופּלאַצט. נאָר די פאָרשער פון פריהערע יאָהרען האָבען געזאָגט, אַז דאָס זיינען מסתמא פייערן, וואָס צינדען זיך אָן פון זיך אַליין אין דעם וויער-שטאָף פון דער אַטמאָספערע. אַז דיזע פייער-קוגלען האָבען עפּעס אַ שייכות מיט די שטיינער, וואָס פאַלען העראָב פון הימעל, האָט מען פריהער גאָר ניט אָנגעהויבען צו דענקען.

אין יאָהר 1798 האָבען די נאַטור-פאָרשער בראַנדעס און

ליכטענבערג אויסגעמאסטען, אז דיזע פייער-קוגלען זיינען האבער ווי די אטמאספערע (די לופט וואס רינגעלט הערום די ערד), און דאס האט געוויזען, אז דאס קען ניט זיין קיין פייער, וואס צינד זיך אן אין דעם וויער-שטאף פון דער אטמאספערע. זיי האבען געפונען, אז מאנכע פון זיי זיינען 150 מייל הויך און אז מאנכע פון זיי פליהען אזוי געשווינד, אז זיי לויפען איין 50 מייל אין א סעקונדע. און ווען מען האט נאכהער גאר געפונען שטיינער, וואס פאלען העראב פונקט ווען דיזע פייערן בעוויזען זיך, האט מען וויבער געוואוסט, אז דאס איז ניט קיין פייער אין דער לופט, פעסטע גליהענדיגע שטאפען.

א'ן אנדער שאנע סצענע, וואס מען זעהט „אויפ'ן הימעל" איז די „שטערנשיעסעריי". דאס האט שוין געוויס יעדערער א מאל געזעהען. אין יעדען שאנעם זומער-אבענד קענט איהר זעהען, ווי אזוי ווי פון „צווישען די שטערן" לויפט פלוצלינג הערויס „איין שטערן", אזוי דוכט זיך, טהוט א לויף דורך, ווי א שאס, ווי א בליץ, דורך די לופט, און בשעת ער פליהט, זעהט ער אויס ווי א פייערדיגע שלאנג. עס טרעפען אבער א מאל אבענדען, ווען מען זעהט ניט בלויז זעלטען ווא ערגעץ „א שטערן אויסשיעסען", נאר עס איז אזא „עוואלדיגע, אזא לעבעדיגע שיעסעריי „צווישען די שטערן אויפ'ן הימעל" (אזוי דוכט זיך נאר אלץ), דאס עס זעהט עפעס אויס, אזוי ווי אלע שטערן וואלטען זיך גערירט און זיך געביטען מיט זייערע ערטער.

פראסטע מענשען מיינען טאקי, דאס די שטערן „ביטען זיך", אדער דאס די „שטערן פאלען הערונטער" פון הימעל. די דייטשען רופען דאס „שטערן שנופען".

עס איז וואונדערבאר זיך צוצוקוקען צו אזא געדיכטער

שטערן-שיסעריי. דער גאנצער „הימעל" וועט דעמאלט אויס, אזוי ווי עס וואלטען אויף איהם געשוויבעלד און געגריבעלט פייערדיגע שלאנגען. מיליאנען פייעריגע שטריכען פון די שיסענדע שטערן קרייצען זיך דורך אין אלע ריכטונגען און עס זעהט עפעס אויס אזוי ווי א פייערדיגע נעץ וואלט זיך געהאלטען אין פלעכטען דארט אויבען, פון פייערדיגע פאדים, און בשעת די פאדים לויפען אהין און אהער, איז אזא בלישטשענדע ליכטיגקייט דארטען אויבען, אז עס איז א מחיה צו קוקען.

יידישע ווייבער און ווייבערשע יידען גלויבען, אז דאס זיינען טאקי ריכטיגע שטערן, און אז דאס בייטען טאקי די שטערן איבער זייערע פלאטצער. אויך גלויבען זיי, אז ביי'ם איבערבייטען לויפענדיג איבער'ן וועג, פאלען מאנכע פון די שטערן הערונטער, און דאס זיינען עס די „שטערן-שאסען" (אזעלכע שאנע קיילכעלאך, אזוי ווי פון גלאז), וואס מען געפינט מאנכמאל אויפ'ן פעלד, און וואס מען האנגט אן ביי מעוברת'ע ווייבער אויפ'ן האלז, כדי זיי זאלען האבען א גוטען טראגען און זאלען בשלום איבערקומען. פרעגט ביי א יונגער קליינשטאדטעלדיגער ווייבעל, וועט זי אייך זאגען, אז אזוי געשווינד ווי זי האט אנגעהאנגען דעם „שטערן-שאס" איבער איהר בויך, האט זי באלד געפיהלט, אז דאס קינד האט זיך איהר „איבערגעדרעהט".

און אזוי ווי דער המון-עם רעדט זיך איין, אז יעדער שטערן איז „א מזל" פון א מענשען, גלויבען זיי, אז ווען „די שטערן בייטען זיך אזוי איבער", בייט זיך איבער דער מזל פון פערשיעדענע מענשען, דעריבער בורטשען א טהייל פון זיי זעהענדיג אזא „שטערן-שיסעריי" „גיט מיין מזל, נים מיין מזל!".

ביי אנדערע אומות האט מען געהאט אנדערע מינים ווילדע אבערגלויבעריי'ען וועגען די „שטערן-שיסערייען". די ליטווישע גוים, למשל, גלויבען, אז א גאטיכע אין הימעל וויקעלט יעדען מענשענ'ס

לעבען ווי אַ קנויל פֿאָדים, און ווען דער פֿאָדים רייסט זיך איבער, שטאַרבט דער מענש, און דאָס שיסען פֿון די שטערן — דאָס רייסט די אַלטע גאָטיבע איבער לעבענס-פֿאָדים, און ווען עס איז אַ גרויסע שטערן-שיסעריי, ווערען אַ מאַסע לעבענס-פֿאָדים איבערגעריסען און עס איז אַ סימן, אַז עס וועט ערגעץ-וואו זיין אַ מגפה, ניט טרעפען זאָל זיך עס!

אָבער אויך דיזע אַלע אַבערגלויבערייען וועגען די שטערן-שיסע-רייען זיינען געוועזען נאַטירליך, אַזוי לאַנג ווי מען האָט געמיינט, אַז דאָס זיינען גאַנץ אומרעגעלמאַסיגע, צופֿאַליגע ערשיינונגען.

און אויך ביי דיזען נאַטור-וואונדער האָט די וואהרע נאַטור-פֿאָרשונג ערשט געקענט דערגעהן אַ מאָלק, ווען די פֿערבינדונג פֿון אַלע ווינקעלאַך פֿון דער וועלט איינע מיט די אַנדערע דורך פּאָסט, טעלעגראַפֿען, דאַמפֿף-שיפֿען און אייזענבאַהנען, האָט מעגליך געמאַכט צו דערגעהן דעם צוזאַמען-האַנג פֿון אַ סך אַזעלכע ערשיינונגען.

צולעצט ווילען מיר דערמאַהנען נאָך איין וואונדערליכע ערשיינונג „אויפֿ'ן הימעל" — די קאָמעטען. אויך דאָס האָבען שוין פֿיעלע פֿון די לעזער מסתמא געזעהען. דאָס זיינען שטערן מיט לאַנגע פֿייערדיגע עקען, וועלכע בעווייזען זיך מאַנכמאָל אויפֿ'ן הימעל. עס זיינען דאָ פֿערשיעדענע קאָמעטען מיט פֿערשיעדענע פֿאָרמען פֿון זייערע עקען.

אויך אין דעם האָט מען ערשט די לעצטע צייט אויסגעפֿונען אַ רעגעלמאַסיגקייט, אַזוי, אַז די אַסטראָנאָמען זאָגען פֿאָראויס, ווען אַזאַ קאָמעט וועט זיך בעווייזען, און עס ווערט פּינקטליך מקוים.

איידער אָבער מיר ווילען ענדליך צוקומען צו דער ערקלערונג, וואָס די נאַטור-וויסענשאַפֿט גיט היינט וועגען דעם אַלעם, מוזען מיר זיך בעגנוגען מיט עטליכע שורות געבען דעם גאַנץ אונגעלערנטען לעזער חאָטש אַ'ן איבערפֿלאַכליכען בעגריף וועגען די שטערן און

דעם הימעל בכלל. דאס, וואס מיר ווילען דא ערקלערען, איז אפילו פיר יעדען מענשען, וואס האט נאר ווען עס איז א מאל עפעס געלערנט פון וויסענשאפט, פראסט א׳-ב׳, אונ אוועלכע לעזער ווילען עס געפינען פיר איבריג, וואס מען דארף דאס ערשט ערקלערען. זיי ווילען אויף דעם פרעגען „מאי קמשמע לן?" אבער נאך מיין איבערצייגונג, דארף א שרייבער אין יידיש אימער אין זינען האבען די יעניגע יידישע מאסען, פיר וועלכע אפילו דער א׳-ב׳ פון נאטור-וויסענשאפטען איז אויך א׳ן אונערהארטע נייעס, אונ מען דארף זעהען אויף זיי אויך רחמנות האבען אונ צו שרייבען אזוי, אז זיי זאלען אויך וויסען, וואס מען רעדט. יידישע זשורנאלען אונ וויסענשאפטליכע ביכער דארפען אין זינען האבען דעם גאנץ פראסטען עולם, וואס מוז שעפען זיין וויסענשאפט נאר פון יידיש, צו בעלעהרען פון דעם באמע א׳-ב׳ פון דער וויסענשאפט.

לא׳מיר אלזא געבען א שטיקעל א׳-ב.

III.

דרדקי אסטראנאמיע.

ווען מען קוקט אויפ׳ן הימעל דאכט זיך אויס, אז דער גאנצער ים מיט שטערן איז אויסגעשפרייט ווי אויף איין פלאכטע. דער „הימעל", דאכט זיך, איז די קיילעכדיגע פלאכטע, וואס איז אויסגעשפרייט הערום די גאנצע וועלט, אונ די שטערן זיצען אלע ווי איינגעפאסט אין דיזער פלאכטע, איין שטערן ניט האכער אונ ניט ניעדעריגער ווי דער אנדערער. אונ די שטערן-שיעסערייען אונ קאמעטען אונ א טהייל פון די פייער-קוגלען דאכט זיך אויך, אז

מען זעהט ווי אלץ אויף דעם זעלבען שטח וואו אלע שטערן, אלץ אויף דער זעלבער הימלישער פלאטטע.

אבער דאס איז נאר לויט ווי עס האט זיך געדוכט דעם קינדערשען פערשטאנד אין די קינדער-יאהרען פון דער מענשהייט, ווען מען האט זיך נאך געלאזט אבנארען פון דעם דוכטען זיך. אונזערע אויגען נארען אונז אימסער אב אין ווייטע זאכען. ווען איהר קוקט הערויף אויף א הויכען בארג, דאכט זיך אייך, אז דער שפיץ פון דעם בארג איז לעבען הימעל אונ ווען איהר וואלט געווען אויבען, וואלט איהר נאר געברויכט אויסצוציעהען די האנד, וואלט איהר געקענט אנכאפען מלאכים ביי די פיס. ווען איהר קומט אבער הערויף, זעהט איהר ערשט, אז איהר זייט דארטען פונקט אזוי ווייט „פון הימעל", ווי איהר זייט געווען אונטען.

ווען מען לאזט פליעהען ביי נאכט א פאפיערענעם באלאן מיט א ליכטעל אינוועניג אונ דער באלאן פליעהט זעהר, זעהר הויך, דאכט זיך אפט — בעזאנדערס ווען עס קומט אויס צו שטעהן מיט'ן קאפ פונקט אונטער דעם באלאן — אז דאס ליכט פון דעם באלאן איז א שטערן אונ געפינט זיך צווישען אלע שטערן. אין אמת'ן אבער איז דער באלאן פערהעלטניס-מאסיג אזוי גוט ווי גאר נים נאהנטער אפילו צום ניעדעריגסטען שטערן, ווי מיר, וואס דרעהען זיך הערום אונטען, זיינען.

ווען איינער געהט אין א גאנץ לאנגער, זעהר גלייכער גאס אונ קוקט אויף א לאנגע שורה גאז-לאמפען וואס שטעהען פאר איהם אין א גלייכער ליניע, קען ער בלויז זעהן ווי די עטליכע ערשטע לאמפען זיינען ווייט איינע פון דער אנדערער; די ווייטערע לאמפע' זעהען אויס, אזוי ווי זיי וואלטען געווען אלע אין איין קופה, גאנץ נאהענט איינע צו דער אנדערער. וואס ווייטער די לאמפען זיינען אוועק פון אונז, אלץ ווייניגער איז אנצוזעהן ביי זיי עפעס א ווייטקייט איינע פון דער אנדערער.

פונקט דאס זעלבינע איז מיט די שטערן: ווייל זיי זיינען אלע אזוי ווייט פון אונז, דאכט זיך אונז אויס, אז זיי זיצען אלע איינגע-פאסט אין איין שטח, „אין הימעל" — אז אין זייער ווייטקייט פון אונז איז קיין אונטערשיעד ניט צווישען זיי, און — אז די שטערנ-שיעסערייען קומען טאקע אויך פאר צווישען די שטערן, אלץ אויפ'ן זעלבען ארט „דארט אויבען", „אויפ'ן הימעל".

אין אמת'ן אבער איז קיין הימעל, ווי די מענשען שטעלן זיך פאר, גאר ניט דא. דאס בלויע, וואס מיר זעהען, איז ניט מעהר נאר ווי דער קאלאר פון דער לופט. די ליכט-שטראהלען, ווען זיי געהען דורך די לופט, בראכען זיך פונקט אויף אזא ארט, ווי די ליכט-שטראהלען, וואס שלאגען זיך אב אן א בלויען קאלאר, דעריבער מאכען זיי אויפ'ן וועג דעם זעלבען איינדרוק, ווי א בלויער קאלאר. די בלויקייט זעהען מיר אבער נאר אויפ'ן ענד פון דער ווייטקייט, וואס אונזער זעה-קראפט קען דערגרייכען. (ניט דא איז דער פלאץ דאס צו בעווייזען און ערקלערען).

די „שרעקליכע" פראגע, „וואס איז אויבען און וואס איז אונטען, וואס איז פארנט און וואס איז הינטען"? (מה למעלה ומה למטה, מה לפנים ומה לאחור), דיזע פראגע איז היינט גאר קיין פראגע ניט. היינט ווייס מען, אז עס איז ניט מעהר דא ווי א פוסטקייט, א ליידיגער רוים, אהן א'ן ענדע; אקוראט אזוי ווי עס איז דא הערום אונז אין דער לופט. (נאר ניט אומעטום איז דא אזא לופט מיט אזעלכע שטאפען אין איהר, ווי אין אונזער לופט דא). עס איז א פוסטקייט אהן א'ן ענדע, און די אלע שטערן, וואס מיר זעהען, ווי אויך די זונן און די לבנה, זיינען גאנצע וועלטען, קיילעכדיגע חיי עפעל, און זיי שוועבען הערום אין דער פוסטקייט, יעדער אויף א גאנץ בעזונדערן פלאץ. פון איין שטערן צום אנדערן, אפילו צו דעם, וואס זעהט אונז אויס צו זיין דער נאהנטסטער צו איהם, איז

אפֿט נאך א סך ווייטער, ווי פֿון אונז צו דעם ערשטען שטערן. איין שטערן קען אויסזעהן אזוי ווי צוזאמען-געקלעבט מיט'ן אנדערן, אזוי ווי צוויי מטבעות, וואס ליעגען איינע אויף דער אנדערער, און אין אמת'ן קען גאר זיין, אז פֿון דעם אונטערשטען פֿון די צוויי שטערן ביז דעם אויבערשטען פֿון זיי, איז הונדערט מאל ווייטער, ווי פֿון אונז ביז צו דעם אונטערשטען שטערן. עס זיינען ניטא פֿיעלע שטערן, וואס זאלען זיין א סך נאהנטער איינע צו די אנדערע, סיי אין הויך, סיי אין ווייטקייט, ווי אונגעפֿעהר עס איז פֿון דער ערד ביז צו דער לבנה.

יעדער שטערן איז אזא וועלט, ווי אונזער ערד, און אונזער ערד איז אזא שטערן, ווי אלע שטערן. זיי אלע שוועבען הערום אין דער פוסטקייט, דערווייטערט איינע פֿון די אנדערע.

מיר קענען דאס אלץ דא ניט בעווייזען און ערקלערען, ווי עס ווערט ערקלערט און בעוויזען פֿון דער וויסענשאפֿט אזוי זיכער, ווי אז צוויי מאל צוויי איז פֿיער. דאס איז דא ניט אונזער ענין. מיר בעריהרען פֿון דעם אלעם דא נאר אזוי פֿיעל, וויפֿיעל עס איז נויטיג, דאס אפילו דער אונגעלערנסטער לעזער זאל פֿערשטעהן, אז ווען מען זאגט, דאס די שטערן-שיעסערייען און די פֿייער-קוגלען זיינען „צווישען די שטערן", האט מען נאך גאר ניט געזאגט וואו. אלץ איז „צווישען די שטערן", מיר זיינען אליין אויך „צווישען די שטערן", וויל אונזער ערד איז א שטערן ווי אלע שטערן און זי איז ניט ווייטער פֿון אנדערע שטערן, ווי אנדערע שטערן זיינען ווייט איינע פֿון די אנדערע.

און די „שיעסערייען פֿון די שטערן", וואס מיר זעהען „אויפ'ן הימעל", זיינען אויך ניט אלע אויף איין ארט.

דאך, די געדיכטע שטערן-שיעסערייען קומען יא פֿאר אלע מאל אויף איין ארט, דאס האבען די פֿארשער אויסגעפֿונען אין די לעצטע ווייטען און פֿון דעם האט מען אנגעהויבען צו דערגעהן, וואס דאס

איז אױעלבעס. אונ דא קומען מיר שוין ענדליך צו דער ערקלערונג פון די אלע ערשיינונגען.

IV.

די ערקלערונג.

ווען די פארשער ווילען אנהייבען אויסצופארשען עפעס א זאך, וואס בעוועגט זיך אין דער וויטער פוסטקייט הערום אונז („אויפ'ן הימעל", ווי עס רעדט זיך) — סיי אויבען, סיי אונטען, סיי פארנט, סיי הינטען — הייבען זיי די ערשטע זאך אן צו בעטראכטען, ווען אונ וואו בעוועגט זיך דאס. אונזער ערד פליעהט הערום אין דער פוסטקייט, אין א'ן ענגול הערום דער זונן. אין א יאהר פליעהט זי הערום דעם גאנצען ענגול. אונ ווען מען ווייס ווען א זאך בעוועגט זיך אין דער פוסטקייט, דאס הייסט אין וועלכע צייט אין יאהר אונזער ערד בעגעגענט זיך, דערמיט ווייס מען שוין וואו, דאס הייסט אין וועלכע געגענדען פון דער פוסטקייט, מען בעגעגענט זיך דערמיט אונ מען קען שוין נאכזוכען, מיט וועלכער אנדערער הימעל-ערשיינונג דאס איז אין פערבינדונג אונ וואס דאס קען זיין.

ווען די חכמים האבען גוט נאכגעפארשט וועגען דער שטערן-שיעסעריי האבען זיי הערויסגעפונען, אז חאטש מען קען זעהען אױעלבעס יעדע נאכט, זיינען אבער דא געוויסע צייטען אין יאהר, ווען מען זעהט דאס גאנץ בעזונדערס שטארק אונ א סך. די שטערן-שיעסערייען, וועלכע מען קען זעהען יעדע נאכט, האבען די וויסענ-שאפטס-לייט א נאמען געגעבען „ספאראדישע שטערן-שנופען", אונ די וואס מען זעהט גאר שטארק אונ מאסענ-וויז, אין געוויסע צייטען פון יאהר, רופען זיי „פעריאדישע שטערן-שנופען". ווי פראפעסאר ניוטאן פון יעיל-קאללעדזש אין ניו-הייווען, זאגט, זעהען זיך יעדען טאג ביז 7 מיליאן אױעלבע ליכט-פונקטען הערומפליעהען אין דער

היך. אָבער די פעריאָדישע שטערן־שנופּען זיינען גאָר כחול הים און זיי לייכטען אַ סך שאָנער ווי די ספּאָראַדישע.

ווייטער האָבען די חכמים אויסגעפונען, אַז יעדעס יאָהר פונ׳ם 9־טען ביז׳ן 12־טען אויגוסט קומען פאָר זעהר אַ סך פעריאָדישע שטערן־שנופּען. און דיזע אַלע פליעהענדע פונקען לויפען תמיד הערויס פון איין געוויסען פלאַץ אין דעם וועלטענרוים און זיי פליעהען תמיד אויף איינעם און דעם זעלביגען וועג. די ספּאָראַדישע שטערן־שנופּען קומען ווידער פון אַ בעזונדערער געגענד און לויפען גאָר אַ בעזונדערער וועג.

אָבער אַ חוץ די פעריאָדישע שטערן־שנופּען פון מאָנאַט אויגוסט, וועלכע בעווייזען זיך פאָר אונז יעדען יאָהר, האָט מען אָפטמאָל געזעהען זעהר שטאַרקע שטערן־שנופּען אין דער צייט פונם 11־טען ביז׳ן 14־טען נאָוועמבער.

ווען די געלעהרטע האָבען גענומען אויספאָרשען, ווי אָפט דאָס קומט פאָר, האָבען זיי געמאַכט אַזאַ חשבון: — היות, אַזוי ווי אַלעקסאַנדער פון הומבאָלדט האָט געזעהען די שטערן־שנופּען פון מאָנאַט נאָוועמבער אין יאָהר 1799, און אַזוי ווי עס ווערט דערצאָהלט, אַז מען האָט געזעהען אַזעלכעס אין יאָהר 1766 און אַזוי ווי אין 1831 האָט מען דאָס ווידער געזעהען, איז אפשר גאָר מעגליך, אַז דאָס בעווייזט זיך גאַנץ רעגעלמאָסיג אַלע 33 ביז 35 יאָהר. די חכמים האָבען גענומען נאָכזוכען אין אַלטע בעשרייבונגען און זיי האָבעןווירקליך הערויסגעפונען, אַז אַלע 33 ביז 35 יאָהר האָט זיך בעוויזען אין מאָנאַט נאָוועמבער אַ שטאַרקער שטערן־שנופּען, און ווי גרויס איז נאָך געווען די שמחה פון די פאָרשער, ווען 35 יאָהר נאָך 1831, דאָס איז אין 1866, האָט זיך טאַקע אויך בעוויזען אַ געוואַלדיגער שטערן־שנופּען צווישען 11־טען און 14־טען נאָוועמבער! דאָ איז שוין געווען גאָר זיכער, אַז ד

„שרעקליכע" אותות-השמים (הימעל-צייכענס), בעוויזען זיך גאַר גאַנץ רעגעלמעסיג, אַזוי ווי די זונן מיט די לבנה און די אַנדערע שטערן!

דיזע רעגעלמעסיגקייט פון דעם בעוויזען זיך פון דער שטערנ-שיעסעריי איז פיר די פאָרשער שפּעטער געוואָרען דער שליסעל פיר די ערקלערונג פון דעם גאַנצען וואונדער.

די ערקלערונג פון דיזע אַלע וואונדער איז ערשט אין גאַנצען אַלט אַ יאָהר 30. זי שטאַמט פון דעם איטאַליענישען אַסטראָנאָם סקיאַפּאַרעללי.

מיר קענען דאָ ניט פערקריכען אין די טיעפע דרכים, אויף וועלכע דיזער וואונדערבאַרער פאָרשער פיהרט צו זיין ערקלערונג און בעוויזט זי. מיר קענען דאָ בלויז איבערגעבען גאַנץ בקיצור און איבערפלאַכליך ווי אַזוי די זאַך איז ערקלערט געוואָרען:

יעדער שטערן איז אַזאַ וועלט ווי אונזער ערד. אויך בעשטעהען אַלע שטערן פון די זעלבינע שטאָפען, אונגעפעהר, ווי אונזער ערד; יעדערער איז אַ שטיק שטאָף. אָבער די גרויס פון די אַלע וועלטען, פון די אַלע שטיקער שטאָף, איז זעהר פערשיעדען. דער פּלאַנעט-שטערן (כבב-לכת) יופּיטער, צום ביישפּיעל, איז גרויס 80 טויזענד מייל אין דיאַמעטער (די דיק); עס איז אָבער דאָ אַ שטערן, וועלכען די אַסטראָנאָמען האָבען אַ נאָמען געגעבען קליאָ, וואָס איז נאָר גרויס 16 מייל אין דיאַמעטער. און יעדער פון דיזע וואַנדערנדע שטיקער שטאָף, אָדער שטערן (פּלאַנעטען), סיי גרויס סיי קליין, געהט זיך זיין רעגעלמעסיגען וועג הערום דער זונן און בעגעגענט זיך מיט אונז, די ערד-בעוואוינער, אין רעגעלמעסיגע ציטען אויף רעגעלמעסיגע בעגעגעניסען. היינט ווי באַלד אַז אונזער ערד דרעהט זיך אין אַ רעגעלמעסיגען קאַדריל מיט אַזוי פיעלע פערשיעדענע וואונדערבאַרע שטערן, מיט שטיקער שטאָף פון אַזוי ווייט פערשיעדענע

גרויסקייט — איינער 80 טויזענד מייל, דער אַנדערער 16 מייל, — פאַרוואָס-זשע זאָלען מיר זיך ניט קענען פאָרשטעלען, אַז עס וואַנדערן אַזוי הערום אין דער פוסטקייט אויך גאַנץ קליינע שטיקער שטאָף, וועלכע זיינען אפשר אַזוי פיעל קלענער פון דעם קליאָ, ווי דער קליאָ איז קלענער פון דעם יופּיטער? אונ די שטערן-שיעסערייען, אונ די פייער-קוגלען זיינען אפשר טאַקי אַזעלכע ברעקלאַך שטערן, אַזעלכע קליינינקע וועלטעלאַך, וועלכע גיהען זייער רעגעלמאָסיגען גאַנג אויף אַזאַ וועג, אַז זיי קומט אויס זיך צו בעגעגענען מיט אונזער ערד אין די אויבען-דערמאָהנטע צייטען?

סקיאַפּאַרעללי האָט בעוויעזען, אַז דאָס איז טאַקע אַזוי!

דער לעזער ווערט שוין יעצט אפשר האָפען שכל אונ זאָגען: אהאַ, איך פערשטעה שוין! די שטיינער, וואָס פאַלען פון הימעל זיינען אויך אַזעלכע קליינע וועלטעלאַך!

אָבער האָפט נאָך ניט! פון וואַנען קומען אָבער אַזעלכע געדיכטע שטערן-שיעסערייען? פאַרוואָס בעווייזען זיי זיך אַזוי פיעל אויף אַ מאָל? אונ פאַר-וואָס פליעהען זיי אַזוי פיעל שנעלער ווי אַנדערע שטערן?

סקיאַפּאַרעללי ערקלערט דאָס אַזוי:

אונזער ערד, למשל, איז דאָך אַ שטיק צוזאַמען-געפרעסטער שטאָף. אַזוי זיינען אויך אַלע געוואָהנליכע שטערן. אָבער עס געפינען זיך אין דער אונענדליכער וועלטען-פוסטקייט אַזעלכע שטערן, וואָס זייער שטאָף איז ניט אַזוי צוזאַמען-געפרעסט, נאָר זיי זיינען אַזוי ווי אַ צובראָקעלטער באַרג, אַזוי ווי אַ וואָלקען, אַ דיקער שטויב פון לויטער שטיקער שטאָף, שטיין, מעטאַל. סקיאַפּאַרעללי רופט דאָס „קאָסמישע וואָלקענס". הונדערטער, טויזענדער, צעהנער טויזענדער אונ אפשר מיליאָנען יאָהרען קען זיך אַזאַ „קאָסמישער וואָלקען", אַזאַ גאַנצע מחנה מיט שטיקער שטאָף, הערומשוועבען צוזאַמען, אין אַ געוויסען גאַנג, אַזוי ווי די לבנה אונ די ערד אונ אַלע פּלאַנעטען גיהען הערום

איין געוויסען גאַנג. ווען אַזאַ „קאָסמישער וואָלקען" געהט נאָך צו־זאַמען, מיט אַלע זיינע טהיילען אין איין מחנה, בעווייזט ער זיך אַלס קאָמעט. (די ליכטיגקייט פון אַלע פלאַנעטען קומט פון דעם, וואָס די זונן בעשיינט זיי. אונזער ערד וואָלטען מיר אויך געזעהען אַלס אַ ליכטיגען שטערן, ווען מיר וואָלטען געשטאַנען, למשל, אויף דער לבנה און געקוקט אויף זי). אָבער עס טרעפט אַ מאָל, דאָס אַזאַ „קאָסמישער וואָלקען", אָדער קאָמעט, שטויסט זיך אָן אָן אַ פלאַנעט. דעמאָלט צופליעהען זיך די שטיקער פון דעם שטויב־וואָלקען און דער וואָלקען ווערט שיטערער. און ווען אַזאַ שיטערער קאָסמישער שטויב־וואָלקען בעגעגענט זיך אין זיין רעגעלמעסיגען גאַנג נאָהענט מיט אונזער ערד, זעהען מיר זיינע שטיקער הערומפליעהען און הערומשוועבען, ווי שטיקער פייער, און דאָס זיינען די שטערן־שיעסערייען, וואָס מיר זעהען.

סקיאַפּאַרעללי בעווייזט דאָס אַלץ מיט אַזעלכע קלאָרע חשבונות, לויט דעם גאַנג פון דער ערד און פון געוויסע פלאַנעטען, און לויט דער צייט, ווען מען זעהט די אַלע הימעל־וואונדער, און זיינע חשבונות זיינען מאַטהעמאַטיש אַזוי גענוי ריכטיג, אַז עס איז שוין היינט ניט דאָ קיין איין פאָרשער, וואָס זאָל נאָך זיין מסופק אין דעם.

יעצט האָבען זיך שוין געבילדעט פילע השערות אויף דעם גרונד פון דיזער ענטדעקונג. געוויסע געלעהרטע מיינען, אַז עס קען זיין, דאָס אויף דיזען וועלטען־שטויב האָט זיך צום ערשטען געבילדעט לעבען, און העראָבפאַלענדיג אויף דער ערד האָבען דיזע מעטעאָר־שטיינער געבראַכט אַהער דאָס לעבען.

אַנדערע פאָרשער מיינען, אַז די דיאַמאַנטען האָבען אונז דיזע גאַסט אַהער געבראַכט, דען מען געפינט טאַקע דיאַמאַנטען אין זיי.

פּראָפעסאָר נאָרדענסקיעלד מיינט, אַז די גאַנצע ערד אונזערע איז גאָר אפשר אַזאַ קופּה האָגעל־שטיינער, וועלכע האָבען זיך אָנגעקליבען אין פערלויף פון מיליאָנען יאָהרען. ער בעווייזט, אַז יעדעס יאָהר קריגט

די ערד צו פון דיזע קאסמישע שטאפען וועניגסטענס 10 מיליאן טאנען.

ווי די מעשה איז — בסך-הכל איז יעדענפאלס זיכער, אז די אונענדליכע פוסטקייט איז פול מיט הערומפליעהענדען שטאף, גראסערע שטיקער, ווי אונזער גאנצע „וועלט" (ערד), קלענערע שטיקער, גאנץ קליינע ברעקלאך; און דיזע שטיקער שטאף שוועבען הערום אויף געוויסע וועגען אין פערלויף פון געוויסע צייטען, — טויזענדע מיליאנען יאהרען, וויי אונזער ערד, אנדערע עטליכע יאהר, — וואס פיר די אייביגקייט איז דאס גאר קיין נפקא-מינה ניט. דערנאך צופאלען זיי אדער פערענדערן זייער לויף. מיט אונזער גרויסען „מעטעאר", מיט די ערד, וועט אויך אמאל אזעלכעס פאסירען. נאר פיר אונז, מענשען, איז ניט וויכטיג צו טראכטען וועגען דעם. מיר קענען זיך נאך פריהער גוט אויסשלאפען. מיר קוקען פון אונזער שטאנד-פונקט, און פיר אונז איז די ערד, א וועלט, און „מעטעאר", אדער האגעל-שטיין, רופען מיר נאר אזא ברעקעל וועלטען-שטאף, וואס פליעהט פארביי אונזער ערד אדער פאלט הערונטער אויף איהר.

ווי אזוי צינדט זיך אזא מעטעאר אן און ווערט א פייער-קוגעל און צושפרינגט מיט דונער און בליטץ? טאנכע ערקלערען, אז אין זייער אונגעהייער שנעלען פליעהען, ווען זיי דערגרייכען די אנציעהונגס-קראפט פון דער ערד, רייבען זיי זיך אזוי שטארק אין דער לופט, אז זיי ווערען אנגעגליהט. ריכטיגער איז דיזע ערקלערונג: אין די מעטעארען איז דא וואסער-שטאף; ווען זיי דערגרייכען די לופט פון הערום דער ערד און טרעפען זיך מיט דעם זויער-שטאף אין איהר, פעראייניגט זיך זייער וואסער-שטאף כעמיש מיט דעם זויער-שטאף; פון אזא כעמישער פערביגדונג קומט הערויס ווי בעוואוסט, „שיעס-גאז"; דאס צושיעסט די מעטעארען און גליהט זיי אן.

און די האגעל-שטיינער דערקענט מען דייטליך, אז זיי זיינען געוועזען געשמאלצען, ווי מיט געשמאלצענעם מעטאל.

דיזע מיינונג איז אויף גאנץ קלאהר בעוויזען געווארען, ווען מען האט שוין זעהר א סך מאל שטארק גענוי נאכגעזוכט, וואו געוויסע קאמעטען האבען זיך בעוויזען, און ווען מען האט אויסגערעכענט, ווען דיזע

קאָמעטען דאַרפֿען זיך ווידער בעווייזען אונ אויף וועלכען אָרט זיי דאַרפֿען זיך בעווייזען, אונ ווען מען האָט פונקט אויף דעם אָרט אונ פונקט אין דער זעלבער צייט נאָר געזעהען שטערן-שנופּען. אויך האָט מען אויסגעפֿונען, אַז אין דער זעלבער צייט אונ אויף דעם זעלבען אָרט, וואו פֿריהערע יאָהרען פֿלעגען זיך רעגעלמעסיג בעווייזען גרויסע קאָמעטען, האָט מען דאָרט שפּעטער אויפֿגעהערט צו זעהן קאָמעטען אונ מען זעהט דאָרט יעצט פונקט אַזוי רעגעלמעסיג שטערן-שנופּען.

הכלל, היינט איז שוין קיין שום צווייפֿעל ניט, אַז די קאָמעטען, פֿייער-קוגלען, שטערן-שיסערייען אונ די שטיינער-האָגעלס זיינען אַלע די זעלביגע זאַך: — דאָס זיינען די „קאָסמישע וואָלקענס", אָדער וועלטען-שטויב, וועלכע שוועבען הערום אויף בעשטימטע פּלאַצער אין אונענדליכען פּוסטען וועלטען-רוים.

איך וועל ענדיגען מיט אַ וואונדערבאַרער געשיכטע וועגען דעם: אין דעם אַבענד פֿון 12-טען יאַנואַר, 1897, האָט זיך אין בעהמען אונ אין די לאַנדער הערום בעוויזען אַ מאַסען-ווייזע שיסעריי. דערנאָך האָט מען געזעהן צוויי וואונדערבאַר פּראַכטיגע פֿייעריגע פילקעס, אָדער „מעטעאָרען", די שטאָדט פּראַג איז געוואָרען אַזוי פּראַכטפֿאָלל העל בעלויכטען פֿון די צוויי פֿייער-פילקעס, ווי פֿון עלעקטרישע לאָמפּען. עס איז געוואָרען ליכטיג ווי אין מיטען טאָג, דערנאָך האָט מען געזעהען אויפֿ'ן הימעל לויפֿען צו מערב-זייט צו אַזאַ שאָנעם ליכטיגען שטערן, אונגעפֿעהר אַזוי גרויס ווי די לבנה; פּלוצלינג איז דיזער שטערן פֿערלאָשען געוואָרען אונ עס האָט זיך געהערט אַזאַ געוואַלדיגער דונער, אַזוי ווי די וועלט וואָלט זיך איבערגעקעהרט. די הייזער האָבען געציטערט אונ מענשען זיינען אומגעפֿאַלען פֿון דעם טראַסק. אין דער שטאָדט ראָסטאָק, אַ מייל ווייט פֿון פּראַג, זיינען פֿענסטער אויסגעבראָכען געוואָרען אונ טירען האָבען זיך געעפֿענט פֿון דעם שרעקליכען טראַסק. אויף מאָרגען האָט מען געפֿונען אין די פֿעלדער גרויסע האָגעל-שטיינער!